

ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ ТА АГРАРНЕ ПРАВО

С.Ф. Домбровський*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В СВІТЛІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сьогодні в Україні прийнято достатню кількість нормативно-правових актів з аграрних питань. Основу аграрного права становлять єдині правові принципи, які близькі за змістом у більшості їх правових інститутів. Звертає на себе увагу і те, що аграрне право і законодавство як комплексна галузь права в ХХ столітті і на початку ХХІ століття пережило етап колгоспного розвитку, потім перетворилось у сільськогосподарське право, а з останнього, - трансформувалось в аграрне право. Такі зміни назви галузі пов'язані із пошуками нових форм правового регулювання у зв'язку із проведенням аграрної і земельної реформ. Проведена аграрна реформа в країні і соціальні зміни на селі та в агропромисловому комплексі в значній мірі впливають на зміст аграрного законодавства.

До сьогодні проблема предмету аграрного права України є дискусійною. Вчені юристи-аграрники В.З. Янчук¹, І.Ф. Казьмін² та інші заперечували існування аграрного права як комплексної та інтегрованої галузі права, але визнавали дію як галузі аграрного законодавства. Проте В.З. Янчук пізніше цю свою думку змінив на користь існування аграрного права. Група вчених Н.І. Тітова, В.І. Семчик, А.А. Погребний, Г.Е. Бистров, М.І. Козир виходять із концепції існування комплексної спеціалізованої галузі аграрного права³. З.А. Павлович вважає, що норми права, які регулюють аграрні правові відносини, складають агропромислове право⁴. Інші вчені - В.В. Лаптев, В.С. Мартем'янов мають думку, що аграрне право є підгалуззю

© Домбровський С.Ф., 2005

* доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Хмельницького університету управління та права, академік УТА, Заслужений юрист України

¹ Янчук В.З. Теоритические проблемы кодификации законодательства в колхозах. - М., 1969.

² Сельскохозяйственное право. - М., 1985. - С. 36.

³ Тітова Н.І. Продовольча проблема: земля, праця (правові аспекти). - Львів, 1989. - С. 160.

⁴ Павлович З.А. Теоретические и практические проблемы совершенствования управления агропромышленным комплексом в СССР: Автореферат дисс. ... д.ю.н. - Киев, 1989; Павлович З.А. Проблеми розвитку законодавства про агропромисловий комплекс України / Аграрне законодавство України: проблеми ефективності за ред. В.І. Семчика - К., 1998. - С. 197.

господарського права.⁵ В.В. Янчук вважав, що аграрне законодавство України характеризується надмірною кількістю нормативно-правових актів, які мають неоднакову юридичну силу, великою кількістю відомчих нормативно-правових актів, які не рідко суперечать аграрним законодавчим актам, а також тим, що аграрно-правові норми розкидані по законодавчих і підзаконних актах в інших галузях права.⁶

Отже, слід зауважити, що вище перераховані недоліки які відмічені вченими-аграрниками не сприяють усуненню проблем аграрної правотворчості в Україні.

Вчені юристи-аграрники Російської Федерації вважають, ще одним із основних способів вирішення проблеми аграрного законодавства є прийняття Основ аграрного законодавства.⁷ Таку ж пропозицію, що саме такий нормативно-правовий акт потрібний і для України, висловила Н.І. Тітова⁸.

Україна, вступаючи до Ради Європи, взяла на себе обов'язки щодо вдосконалення, в тому числі і аграрного законодавства, тому повинні бути внесені необхідні зміни до нього, що сприяло би гармонізації з законодавством європейських держав. На виконання цих обов'язків слід зауважити, що в нашій державі встановлено інститут права приватної власності на землю, закріплені рівність всіх форм власності і господарювання сільськогосподарських підприємств на землі, що приватним та іншим аграрним суб'єктам господарювання надано право на здійснення підприємницької діяльності, змінена система права власності. Цьому сприяла значна подія, - прийняття нового Цивільного кодексу України, який є основним кодифікаційним актом держави, направлений в тому числі і на регулювання окремих аграрних і земельних правовідносин в Україні⁹. При цьому враховуючи, що ці відносини повинні ґрунтуватись на вільному волевиявленні, правовій рівності та майновій самостійності їхніх учасників.

Проте, вважаємо, що поряд з Цивільним кодексом України головним комплексним кодифікаційним актом, який би регулював аграрні правові відносини має стати Аграрний кодекс України.

Такої думки дотримувався В.В. Янчук¹⁰ При цьому також слід враховувати, що Аграрний кодекс прийнятий і діє у Франції - члена Європейського Союзу, а також інших державах. Аграрний кодекс Франції передбачає існування різних форм власності у сільському господарстві та управління аграрними підприємствами, також направлений на розвиток великих фермерських господарств та розширення орендних відносин.¹¹

Слід наголосити, що аграрне законодавство таких країн Європи, як Німеччини, Великої Британії, Польщі, тощо, також має ряд новел порівняно з аграрним законодавством України. Аграрним законодавством і правом цих країн визнана законною вимога цільового використання сільськогосподарських земель, обов'язковість належним чином використовувати її як свою власність. В аграрному праві та законодавстві цих зарубіжних країн передбачено такі інститути, як неподільність сільськогосподарських земель та недопущення їх надмірної експлуатації, визначені основні принципи набуття права на землю за давністю нею володіння або користування, встановлені

⁵ *Мартемьянов В.С.* Хозяйственное право. - М., 1994. - С. 17.

⁶ Аграрне право України / За ред. В.З. Янчука. - К., 2000. - С. 57-58.

⁷ *Козырь М.И.* Становление и развитие науки советского сельскохозяйственного права. Развитие аграрно-правовых наук. - М., 1980. - С. 18; *Петров В.В.* Продовольственная программа и юридическая наука // Вестник Московского университета. Серия право. -1983. - № 2. - С. 19; *Быстров Г.Е.* Источники сельскохозяйственного права. - М., 1985. - С. 157.

⁸ *Титова Н.И.* Перспективы кодификации аграрного законодательства Украины // Тези доповідей на третій Всеукраїнській науково-практичній конференції з питань кодифікації українського законодавства. - Львів, 1995. - С. 75.

⁹ Цивільний кодекс України. - К., 2003.

¹⁰ Аграрне право України / За ред. В.З. Янчука. - К., 2000. - С. 57-58.

¹¹ Аграрне право України: Підручник / За ред. В.М. Гайворонського та В.П. Жужмана - Харків: Право, 2003. - С. 227.

гарантії по захисту прав приватної власності на землю, яка здійснюється в цих країнах через визначену складну правову процедуру її відчуження у власників чи у землекористувачів. Також значне місце аграрне право і законодавство країн Європи приділяють увагу проведенню та здійсненню аграрної реформи.

Підтримуючи аграрні перетворення в державі, і в Аграрному кодексі України вважаємо за необхідне відобразити сучасні особливості аграрних правових відносин, закріпивши рівноправність усіх форм власності в агропромисловому комплексі, діяльність яких спрямовується на виробництво продуктів харчування і продовольства. Передбачивши в ньому належне правове регулювання цим кодексом робочої сили на їх розвиток, таких галузей як рослинництво, тваринництво, зооінженерію, ветеринарію, рибальство, мисливство, передбачивши конкретну спеціальну відповідальність за допущені порушення аграрного законодавства тощо.

Практика підтверджує: якщо негайно кодифікувати аграрне законодавство шляхом прийняття Аграрного кодексу України, це сприятиме активному правому регулюванню у сфері підприємницької діяльності сільськогосподарських підприємств. Цей кодекс забезпечить єдине законодавче і правове регулювання відносин аграрних підприємств, що сприятиме належному забезпеченню продовольчої безпеки України.

Вважаємо, що сучасне аграрне законодавство України повинно діяти з врахуванням вимог Конституції України, належної організації зв'язків між практикою здійснення правотворчості законодавчих і державних органів з юридичною аграрною наукою із активним залученням до удосконалення аграрного законодавства практиків юристів-аграрників, а також викладачів навчальних закладів держави аграрного профілю.

На сьогодні адаптація українського аграрного законодавства до законодавства Європейського Союзу є однією із важливих умов реалізації членства нашої держави в європейських структурах, що є метою нашої держави. Адже першим кроком у наближенні законодавства України до сучасної європейської системи права є вступ України до Ради Європи в 1995 році.¹²

Основні правові моменти адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу передбачено в угоді про партнерство та співробітництво, яка ратифікована Верховною Радою України 10.09.1994 р.¹³

На адаптацію аграрного законодавства сприяє Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, яка схвалена 21.11.2002 р., № 228-IV¹⁴ та Закон України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" від 18.03.2004 р.¹⁵ Також адаптації аграрного законодавства повинна сприяти постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 р., № 1365 "Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу України".¹⁶

З метою активного сприяння гармонізації аграрного законодавства України з законодавством Європейського Союзу при розробці власних актів аграрного законодавства необхідно врахувати такі акти, які на сьогодні Україною не ратифіковано: Європейську конвенцію

¹² Акти Європейського права: короткий довідник / За заг. ред. В.М. Литвина. - К.: Парламентське видавництво, 2004. - С. 5.

¹³ Бюлетень законодавства і юридичної практики України. - 2003. - № 8.

¹⁴ Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, яка схвалена 21.11.2002 р., № 228-IV // ОВУ. - 2002. - № 50. - Ст. 2233.

¹⁵ Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. // ОВУ. - 2004. - № 15. - Ст. 1028.

¹⁶ Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 р. № 1365 // ОВУ. - 2004. - № 42. - Ст. 2763.

про захист тварин під час міжнародних перевезень (ЕТС № 65), яка діє з 20.02.1971 р., Європейську конвенцію про захист тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей (ЕТС № 87) від 10.09.1978 р., Європейську конвенцію про захист тварин, призначених для забою (ЕТС № 102) від 11.06.1982 р. та інші. В цих конвенціях встановлені обов'язкові для дотримання норми щодо площі, вентиляції та санітарії транспортних засобів, годування та надання їм ветеринарної допомоги під час міжнародних перевезень. Встановлені механізми захисту шляхом запобігання стражданням, які можуть бути зумовлені неналежним утриманням або доглядом. Сприяння уніфікації технології забою тварин та застосування гуманних методів забою.¹⁷ Відтак, з прийняттям таких актів на Україні, після їх ратифікації, вважаємо з'являться нові можливості для досягнення відповідності аграрного законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що сприятиме гармонізації української держави та створенню належних умов для наукового освітнього забезпечення. Виходячи з вимог Закону України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" сучасне аграрне законодавство України повинно відповідати європейським стандартам і сприяти забезпеченню необхідного рівня розвитку аграрних відносин на сучасному етапі ринкових перетворень в Україні.

Проте цим законом, на великий жаль, у п'ятому розділі "Мета та завдання першого етапу виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" до пріоритетних сфер, в яких здійснюється адаптація законодавства України, не відноситься аграрне і земельне законодавство.

Вважаємо, що українська держава, розробляючи заходи на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва і реалізацію аграрної реформи, забезпечить належне вдосконалення та систематизацію аграрного законодавства з урахуванням законодавства Європейського Союзу. На нашу думку, повинно бути забезпечено універсальність і єдність усієї сукупності аграрних правовідносин в Аграрному кодексі України. Це буде одним із способів систематизувати багатогранне аграрне законодавство, удосконалити його зміст, ліквідувавши в ньому прогалини, доповняючи новими правовими положеннями.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою цивільно-правових дисциплін
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 9 від 25 квітня 2005 року)*

¹⁷ Там само.